

De stad domineert het landschap: door oprukkende bebouwing, infrastructuur en industrie en door haar behoefte aan natuur. Daar waar de stedelijke bebouwing niet zelf overheerst, moeten boeren en het traditionele agrarische landschap toch vaak plaats maken voor de pure natuur die de stedeling zich wenst. Is de stad tegenwoordig de bondgenoot van de natuur?

Als je uit het oosten via Maren en Lith over de zuidelijke dijk van de Maas naar Den Bosch gaat, zie je net voor de brug van de A2 een typisch, modern, stedelijk, Nederlands landschap. Aan je linkerhand de nieuwbouw van Empel, stadsuitbreiding van Den Bosch, en rechts de uiterwaarden, waar de natuur de vrije hand heeft.

“De koeien graasden in de waarden en werden er vet. En in Juli kwamen de boeren het goed, kostelijk hooi met geweldige karrevrachten langs de rivier weghalen. (...) Binnen den dijk langs de wegen, daar woonden de boeren, dat waren meest kleine pachtboeren, die een acht of tien bunder bewerkten, die hooiland en grasland pachten en land in den polder bebouwden”, schreef Antoon Coolen (1934) in *“Dorp aan de rivier”,* dat rond Lith speelt. Toen was het land zowel binnen- als buitendijks boerenland, waar koeien liepen en geogst werd. Er was wel verschil natuurlijk. De uiterwaarden liepen regelmatig onder en waren alleen in de zomer bruikbaar, als hooi- en weiland. Achter de dijk kon je wonen en akkers bebouwen. Maar het verschil tussen binnen- en buitendijks land is nu veel duidelijker en ingrijpender geworden dan het toen was: links de stad, rechts de natuur en niks boeren met karrevrachten kostelijk hooi en koeien. Slechts wat schapen worden gedood.

Er is een harde tegenstelling ontstaan tussen de stedelijke bebouwing en de natuur. Maar nog scherper is het contrast tussen het geheel van dit moderne landschap en het oude boerenland van Coolen. Want het moderne landschap, inclusief de natuur in de uiterwaarden, is in zijn geheel stedelijk landschap. De natuur krijgt in het rivierenland de ruimte om zich vrijuit te ontwikkelen omdat wij, stedelingen, daar behoefte aan hebben. Zestig procent van

de Nederlandse bevolking woont in 2006 in de stad (CBS, 2007): 42% in het stedelijk gebied, 18% in het overgangsgedebied tussen stad en platteland en 40 % in het landelijk gebied. Onze cultuur is een stedelijke cultuur geworden en die stedelijke cultuur heeft behoefte aan natuur, aan een landschap waar níet de drukte van de stad heerst, maar waar de natuur haar gang gaat, vrij van menselijke dwang. We hebben behoefte aan die tegenstelling en aan een wijkplaats, waar we de stad en z'n stress kunnen ontvluchten.

Denken over de natuur

Hoe de verhouding van de westerse maatschappij met de natuur zich heeft ontwikkeld, is vaker beschreven. In het kort: tot in de middeleeuwen was in Europa de natuur de baas. Voor de Franse historicus Le Goff was het middeleeuwse Europa één geheel van wouden en heidevelden, met slechts hier en daar wat in cultuur gebrachte open plekken (Le Goff, 1964). De menselijke samenleving was van die natuur afhankelijk, maakte er deel van uit, leefde ervan en moest er maar in zien te overleven. In de renaissance, en meer nog in de Verlichting van de achttiende eeuw, hebben de West-Europeanen zich van de natuur losgemaakt. Denkers en onderzoekers stelden zich steeds meer tegenover de natuur op en maakten die tot voorwerp van steeds dieper gravend onderzoek, met als resultaat dat de natuur uiteindelijk werd onderworpen en uitgebaat kon worden. In de industriële revolutie van de negentiende eeuw en in de twintigste eeuw werd de kroon op dit werk gezet: de westerse samenleving heeft de natuur gemarginaliseerd, gebruikt ervan wat ze nodig heeft, maar kan er verder buiten. De natuur is in het gunstigste geval in reservaten teruggedrongen.

JURJEN KEESSEN

J. Keessen 8 Impasse de Barcelone, 31000 Toulouse, Frankrijk.
yvonne.barnard@orange.fr

Foto Harry van Oosterhout
www.bvbeeld.nl
Zicht op Nijmegen.

Foto's **Jurjen Keessen**
Empel, links de stad,
rechts de natuur, stads-
uitbreiding en gedoog-
schapen

De historicus Keith Thomas heeft voor Engeland heel gedetailleerd beschreven hoe met het veranderen van de verhouding tussen mens en natuur, ook de opvattingen over de natuur veranderden (Thomas, 1983). Engeland mag ongetwijfeld als exemplarisch worden gezien voor wat er in de rest van de westerse wereld gebeurde. Het Engelse denken beïnvloedde dat op het vasteland en werd er op zijn beurt ook door beïnvloed – bijvoorbeeld door de onderzoeken en ideeën van Linnaeus, Swammerdam, Spinoza en Rousseau. Met een vloed aan citaten en beschrijvingen laat Thomas zien hoe we de natuur steeds afstandelijker en systematischer hebben onderzocht, geïnventariseerd en beschreven en steeds beter hebben leren kennen. En enigszins paradoxaal: hoe het respect voor de natuur toenam, naarmate de afstand tot de natuur groter werd, mensen minder direct met de natuurlijke omgeving te maken hadden, daarvan afhankelijk waren of erdoor werden bedreigd. In de middeleeuwen was de overheersende opvatting dat God de Mens naar Zijn Beeld had geschapen – als summum en centrum van het universum – en de natuur om de mens van dienst te zijn. Het idee dat de natuur eigen belangen zou kunnen hebben en dieren zelfs rechten, paste daar absoluut niet in. De enige bestemming van beesten was nuttig of eet-

baar te zijn voor de mens. Maar vanaf de zestiende eeuw kwam er verandering in dit denken. Toen Copernicus en Galilei lieten zien dat de aarde maar een heel klein onderdeelje van het heelal is en Van Leeuwenhoek met zijn microscoop aantoonde dat er alleen al in zijn mond meer beestjes leefden dan er burgers waren in de Republiek der Verenigde Nederlanden, werd het lastig vol te houden dat de mens het centrum, de maat en het doel is van de gehele schepping. De vervolgstap naar respect voor en bescherming van dieren en andere natuur werd, meent Thomas, vooral mogelijk door de groei van de steden en de opkomst van een industriële samenleving, waarbij de rol van de levende natuur steeds marginaler werd. Waterkracht en stoom vervingen os en paard in de industrie en gezien vanuit Londen en de steden van de Midlands werd de natuur een afgelegen Arcadië, waar de welgestelde stedeling heen kon reizen om zich te onttrekken aan de drukte, het vuil en het lawaai van de stad. Thomas wijst erop dat de gewoonte van welgestelden om zich in sierlijke villa's op het land terug te trekken, de *villeggiatura*, is ontstaan in het Italië van de renaissance, gelijktijdig met de opkomst van de eerste moderne steden. Een nieuwe, stadse voorkeur voor landelijke idylle leidde in het achttiende-eeuwse Engeland tot fratsen als de 'esthetische landbouw' – met

hooibergen in de vorm van piramides op plekken waar dat tot een aangenaam uitzicht zou leiden. Bij gebrek aan zakelijk succes is deze vorm van landbouw overigens nooit echt doorgebroken.

De stedeling en de natuur

Landschapsarchitect Kerkstra (1998) definieert natuur als “dat deel van de omgeving dat zonder toedoen van menselijk ingrijpen bestaat.” Een heldere, bondige definitie, waar weinig op af te dingen valt en ook een heel moderne. Het gaat over wat óns, de mens, omringt en tegelijkertijd los van ons staat, los van ons belang en onze invloed.

Er zijn allerlei manieren waarop mensen de natuur zien en ervaren en hun behoefte aan natuur belijden. Sommigen gaan heel wat verder dan Kerkstra en beleven de natuur als een religie: dat wat niet van ons is, een hogere macht, veel groter dan wij, waar wij uit voortkomen en in terug zullen keren. Anderen houden het heel prozaïsch liever bij de biodiversiteit en de genenbank die we uit welbegrepen eigenbelang moeten behouden. En voor velen zal er ook een vage, onberedeneerde angst meespelen voor het volledig verdwijnen van de wilde natuur. Het kan toch niet goed zijn als alleen menselijke activiteit overblijft? Tussen de extremen zijn tal van posities en visies mogelijk en

vragen te bedenken. Zo heeft de filosofische vraag of de natuur een *eigen, zelfstandig* recht van bestaan heeft of alleen als *afgeleide* van onze menselijke rechten en belangen, nog geen definitief antwoord gekregen. En is het mogelijk te spreken van een *eigen* recht van bestaan van de natuur zonder daarvoor een metafysische fundering te geven? Boeiende vragen. Maar doet het antwoord er veel toe als het niet tegelijk uitsluitel geeft over weidepalen? Of en voor welk bedrag de overheid houten weidepaaltjes moet verplichten en subsidiëren in plaats van betonnen, om op die manier het uitsterven van een aantal solitair levende wespensoorten – waar de meesten van ons nog nooit van gehoord hebben (Jansen, 1998) – te helpen voorkomen? Natuur is in principe dat wat “zonder toedoen van menselijk ingrijpen bestaat.” Kerkstra wijst er op dat er in een land als Nederland bij de ontwikkeling van ‘nieuwe natuur’ meestal wel degelijk sprake is van kiezen en menselijk ingrijpen. Welke natuur willen we, wat voor natuurontwikkeling gaan we bevorderen? Gaat het ons vooral om zichtbare, *aanbare*, soorten – dassen, bevers, herten? En hoe gaan we om met onzichtbare micro-organismen en onbekende wespensoorten, met enge beesten en planten, brandnetels en processierupsen? Volgens landschapsecoloog Harms (1998) verlangt de moderne stedeling van de natuur verras-

sing en spanning, afwisseling en inspiratie. Nu zullen er ongetwijfeld mensen zijn die daar op uit zijn, maar *de* stedeling? Een paar jaar geleden kwam een groep verontruste ouders rond het Amsterdamse Vondelpark in opstand, verrast door het oprukken van de reuzenberenklauw in het park, waardoor hun kinderen opeens met pijnlijk jeuken-de, rode plekken thuiskwamen. Zij hadden helemaal niets tegen natuur, ze vonden juist dat hun kroost er ongestoord en veilig in moest kunnen spelen en dat dat soort spannende verrassingen dus maar ergens anders moest gaan groeien. De krant *The Guardian* meldde echter rond diezelfde tijd dat zich in Engeland burgers manifesteerden die zich juist weer inzetten voor het behoud van ondergroei en struikgewas in de stedelijke parken en plantsoenen. Zij constateerden dat hún overheden overal druk aan het maaien en kappen waren en met een beroep op de onderhoudskosten, maar vooral op de sociale veiligheid – en daarin gesteund door weer andere burgers – ernstig afbreuk deden aan de natuurlijkheid van hun woonomgeving en de habitat van wezel, merel, muis en rat.

Ongetwijfeld hebben veel moderne stedelingen behoefte aan natuur. Maar wat dat precies is blijft onbestemd. Waar we behoefte aan hebben, zegt Fred Feddes, zijn “oorden waar we niet hoeven te produceren of te consumeren, waar we niet eens hoeven te zijn om ze voor ons betekenis te laten hebben, oorden van ledigheid, herinnering en dromen” (Feddes, 1998). En om het weer wat concreter te maken: zelf vind ik het een mooie gedachte dat 700 ha van Planken Wambuis, een terrein van Natuurmonumenten op de Veluwe, helemaal voor mensen gesloten is, ook voor de beheerders. Een stuk pure natuur, dat we niet zien, maar waar we van weten dat het er is en waar herten, vossen, marters en alle insecten vrij hun gang gaan. Prettig en vast nodig voor die beesten, maar voor mij in ieder geval ook een heel geruststellend idee: dat er in Nederland nog een stuk onaangeroerde, natuurlijke natuur bestaat.

Boeren en beren

Rond de Tweede Wereldoorlog moeten er in de Pyreneeën nog zo'n honderd beren zijn geweest. Dat aantal is geleidelijk teruggelopen, als gevolg van afschot, maar vooral ook van aantasting van het leefgebied van de beren door moderne verschijnselen als wegeaanleg, grootschalige bosbouw en toerisme. Een paar jaar geleden waren er minder dan twintig over, in enkele door verkeersverbindingen en andere menselijke activiteit van elkaar gescheiden gebieden. Inmiddels was er echter ook een berenlobby ontstaan van natuurbeschermers en een deel van de Pyreense bevolking, dat er economisch voordeel in zag de Pyreneeën te promoten als – verrassende, spannende – natuurbestemming bij uitstek, met de beer als blikvanger. Vanaf het einde van de jaren tachtig wordt gesproken over 'herintroductie' van beren van buiten, om te trachten weer een levensvatbare populatie te bewerkstelligen en inteelt te voorkomen. In 1996 en '97 werden drie beren, afkomstig uit Slovenië, in de Pyreneeën uitgezet en in 2006 nog eens vier. Daarna lijkt het herintroductieprogramma onder druk van het steeds gewelddadiger protest van tegenstanders voor onbepaalde tijd te zijn stop gezet. Want er mogen voorstanders zijn – 64% van de bevolking van de Pyreneeën volgens een onderzoek van *Adet*, de organisatie van Pyreense pro-beer gemeenten (Pyrénees Magazine 2006) – anderen zijn mordicus tegen. Voor veel schapenboeren is de beer de ervvijand, door de eeuwen heen een voortdurende bedreiging voor hun beesten en hun bestaan. De beer is weliswaar voor ongeveer 75% vegetariër, maar een schaapje gaat er zo nu en dan ook wel in. Er is dus een economische grond voor de oppositie tegen handhaving, laat staan uitbreiding, van de berenstand. Maar dat is niet het hele verhaal. De overheid biedt de schapenhouders immers uitgebreide compensatie en steun en betaalt voor de gedode schapen en voor de verliezen als gevolg van de onrust die een beer in de kudde zaait. Aanschaf en opleiding van *patous*, de grote witte Pyreense herdershonden die als waakhonden de kuddes kunnen beschermen, wordt gesubsidieerd. En ook de aanstelling

van een herder, die dag en nacht boven in de bergen bij de schapen blijft, wordt voor 80% door de overheid betaald. Vroeger was er permanent iemand bij de kudde, al waren het maar de kinderen, die met de angst in het lijf en een hoop herrie konden proberen de beer op afstand te houden. Nu laten boeren vaak grote kuddes zonder enige begeleiding dag en nacht alleen en gaan nu en dan eens kijken of ze er nog zijn. "Schapenteelt en beer zijn onverenigbaar" zeggen ze, maar ze weigeren tegelijk een herder of een *patou* in dienst te nemen. Er speelt meer dan alleen de aloude angst voor de beer. "Wij willen die beren gewoon niet!", zegt één boer, "ik heb er geen zin in om een slaaf te worden en de hele tijd bij de kudde te moeten blijven. Ik heb ook recht op een eigen leven! En ik wil ook geen slavendrijver worden en een herder in dienst nemen." (Pyrénées Magazine, 2005). Anders gezegd, de beer is moeilijk te verenigen met *modern, efficiënt* schapen houden. Het gaat ook om de modernisering van het boerenbedrijf. Beren en schapen zijn eeuwenlang wel samengegaan in de Pyreneeën, maar wat de boeren betreft natuurlijk nooit van harte, en nu bestaat de kans om eindelijk van ze af te komen. Voor de boeren zijn de bergen in de eerste plaats landbouwareaal, pas in de tweede plaats natuurgebied. Ze hebben niets tegen natuur, in tegendeel, maar wel tegen een bedreigend onderdeel ervan – net zoals sommige Amsterdammers iets tegen plantaardige berenklauwen hebben.

Verder is volgens Philo van Gastel (1994) voor veel bewoners van de oude Pyreense dorpen de beer, behalve een directe bedreiging, vooral ook een symbool voor ongewenste staatsbemoedening, en is verzet tegen het berenbeleid verzet tegen 'Parijs'. En ook voor de beschermers en verdedigers van de beer gaat het vaak vooral om een *symbol*. Toen president Mitterrand in 1982 opriep tot het behoud van de bruine beer, had hij het over het behoud van de beer voor Frankrijk, niet over de Vallée de l'Aspe en de bewoners van het plaatsje Borce, over een abstract natuurverschijnsel en niet over een kwaai berin met twee jongen op jouw

bergpad. En dat geldt voor ons allemaal: vaak gaat het ons om het symbool. Mitterrand zat veilig in Parijs, maar ook wie als natuurliefhebber met zijn tentje door de Pyreneeën trekt zit natuurlijk helemaal niet op die berin voor zijn neus te wachten. Wat de vrienden van de beren willen, is de Pyreneeën behouden en beschermen als een volwaardig, gezond en compleet natuurgebied. Dus met een levensvatbare berenbevolking, omdat die er thuishoort én symbool staat voor zijn hele habitat. Maar wie ooit eens de afdruk van een berenpoot in de modder vindt prijst zich gelukkig dat het niet de beer zelf is, maar alleen maar zijn spoor. Bovendien is zo'n afdruk al bijzonder genoeg. Er zijn beren in de Pyreneeën, maar geen zorg, je krijgt ze nooit te zien. Het is ook genoeg om te weten dat ze er zijn.

Zou het iets uitmaken als de beren er niet meer zouden zijn? Eigenlijk niet, behalve voor de boeren en voor de mensen die nu hun brood aan de beren verdienen. Er zijn er zo weinig over dat hun aan- of afwezigheid ecologisch gezien niet veel meer uit kan maken. En of de toeristen ze nu niet zien omdat ze zich schuil houden of omdat ze er niet zijn...

. Het zou een forse besparing betekenen en een einde aan de hoogoplopende twisten onder de bevolking, als de beren er niet meer zouden zijn. Alhoewel, dan krijgt ongetwijfeld de wolf – die de laatste jaren op eigen kracht vanuit Italië (!) in de Pyreneeën is teruggekeerd – de volle aandacht, en de lynx, de adders en de gieren.

In de zomer van 2007 is de Sloveense berin Franska – het zijn er zo weinig dat ze allemaal een naam hebben gekregen – door een auto doodgereden. Ze was pas een jaar eerder in de Pyreneeën aangekomen. Ook dat mag wel symbolisch heten: ze had hagelkorrels in haar lijf, er was dus al door een boze boer of jager op haar geschoten. Maar ze is aan haar eind gekomen op een autoweg, één van die moderne aantastingen van het leefgebied van de beren.

Videostill links www.dailymotion.com De beer Franska wordt losgelaten bij Bagnères-de-Bigorre op 28 april 2006.

Videostills rechts **Gérard Merriot** "Franska had weinig geluk, toen ze vanmorgen 9 augustus 2007 door een beroeps militair geschept werd vlakbij het bedevaartsoord Lourdes. De bruine beer afkomstig uit Slovenië, gehaat door een groot deel van de lokale bevolking in de Franse Pyreneeën, overleefde het niet."

Foto **Harry van Oosterhout**
www.bvbeeld.nl. Op een
kwartiertje wandelen vanuit
de stad: Konikpaarden in de
Ooypolder.

Verstedelijking verdringt boer én natuur

In de Koornwaard bij Empel tiert dus welig de natuur. Het is geen toeval dat stad en natuur hier zo hard aan elkaar grenzen. Die natuur is er voor de stadsbewoners; en hun stad is waardevoller als het een dorp is met uitzicht op de riviernatuur, ook in euro's uitgedrukt. Onderzoek in opdracht van het Ministerie van LNV duidt op een miljardenwinst als er geïnvesteerd wordt in landschap en natuur doordat huizenprijzen stijgen en woongenot, gezondheid en recreatiemogelijkheden toenemen (LNV, 2006). “Stadse fratsen”, zou een boer het kunnen noemen, die daar niet

meer naar eigen inzicht mag hooien. Alleen, ook de boeren zijn stedelingen geworden. Met open doekjes en lege schilderijlijsten voor hun akkers – “dit landschap wordt u aangeboden door boeren en tuinders” – en leuzen – “wie de boeren niet eert, is het landschap niet weerd” – hebben ze zich wel opgeworpen als de laatste verdedigers van het oude ‘natuurlijke’ boerenland, maar dat was een defensief beroep op nostalgie. En inmiddels zit de boer die als boer wil overleven met een stadse rapper in z’n koptelefoon in de airconditioned cabine van een landbouwwerktuig, bestiert zijn veestapel per computer en overweegt de bouw

van torenflats om varkens te stapelen. Dat is geen verwijt, maar het is natuurlijk niet meer hetzelfde als opa, die op klompen achter de paarden zijn “acht of tien bunder” bewerkte. Een moderne, efficiënte agrarische onderneming gaat slecht samen met natuurontwikkeling en -behoud, en ook met de bescherming van het natuurlijke, traditionele agrarische cultuurlandschap, zoals dat van de uiterwaarden. Nederland is definitief verstedelijkt, inclusief het boerenland, ook waar eventueel geen huis te bekennen is.

En voor de boer, die het toch al moeilijk had, is dus ook de natuur een concurrent geworden. De steden vragen om natuur en her en der wordt voormalig, braak gelegd of opgekocht, boerenland omgezet in natuurgebied. Waaruit overigens nog niet de conclusie mag worden getrokken dat het goed gaat met de natuur. Ondanks successen op het gebied van lucht- en waterkwaliteit, bevers in de Biesbos en broedende zeearenden in Flevoland gaat de Nederlandse natuur als geheel nog altijd achteruit. Incidentele successen doen weinig af aan de kennelijk onstuitbare afname van het totale aantal soorten – dieren, planten en andere organismen – als gevolg van verzuring, verdroging en versnippering, beknibbeling en regelrechte verdwijning van leefgebieden. Er wordt wel natuur beschermd en nieuwe natuur ontwikkeld, maar de Ecologische Hoofdstructuur is nog verre van gerealiseerd en het is de vraag of de geplande EHS wel groot en sterk genoeg zal zijn om werkelijk soelaas te bieden (Van Egmond & Vonk, 2007). En Nederland mag als hoogontwikkeld, dichtbevolkt gebied een voorhoedepositie innemen, de trend is wereldwijd: de steden groeien en de natuur wordt in uithoeken, hooggebergten en reservaten teruggedrongen.

De beren in de Pyreneeën

Onze (West-Europese) verhouding tot de natuur, waarbij het belang van ‘pure natuur’ in onze stedelijke cultuur prevaleert boven het boerenbelang, is goed te illustreren

met de case van de beren in de Franse Pyreneeën. Frankrijk is groter dan Nederland, heeft meer ruimte, meer boeren, meer natuur en in de Pyreneeën nog beren. Maar de natuur staat in Frankrijk net zo onder druk als bij ons en het feit dat het daar om heuse beren gaat, tegenover schapen en lammeren, maakt de tegenstellingen allicht nog scherper en de zaak helderder. In de Pyreneeën staan voor- en tegenstanders van l’ours als vijanden tegenover elkaar. De tegenstanders zijn in de eerste plaats schapenboeren en andere vertegenwoordigers van het traditionele boerenbedrijf in de bergen. Zoals gewoonlijk gaat het om een heel complex van problemen, met allerlei praktische, economische en psychologische aspecten, zie kader. Maar uiteindelijk draait het toch vooral om één principiële vraag met vergaande praktische consequenties: zijn de Pyreneeën een natuur- of een agrarisch gebied? Eeuwenlang was dat geen vraag; de bergen waren beide. Maar nu zal er een antwoord moeten komen, want de natuur in West-Europa staat dusdanig onder druk dat mogelijk niet alleen de beer op zijn laatste benen loopt maar ook zijn natuurlijke leefomgeving definitief verdwijnt, juist ook door de steeds grotere negatieve invloed van de moderne landbouw op de natuur. De Franse, ook een meer en meer stadse, cultuur heeft voor de natuur gekozen, dus vóór de beren en tégen de boeren. Maar daarmee is het laatste woord niet gezegd. Want achter de openlijke strijd tussen beren en boeren gaan stedelijke belangen schuil zoals autowegen en skipistes die de natuurlijke habitat van de beer bedreigen en waarvan de effecten voorlopig alleen maar zullen toenemen. Dezelfde stedelijke cultuur die de natuur zo hoog heeft zitten, bedreigt dus de natuur. Die paradox bestaat natuurlijk in heel West-Europa. De oplossing daarvan ligt nog lang niet vast, maar zal uiteindelijk waarschijnlijk de doorslaggevende factor zijn als het erom gaat of de Pyreense beren overleven en of onze EHS een succes wordt. Het verzet van de bergboeren is

Foto **Harry van Oosterhout**,
www.bvbeeld.nl.
Schotse hooglander bij
Linden (Cuijk) oostelijk van
de Kraaijbergse Plassen.

daarmee vergeleken eigenlijk niet meer dan een achterhoedegevecht. En het is nog maar de vraag of een overwinning of nederlaag van de boeren voor de beren per slot van rekening veel uitmaakt.

Tot slot

In de ‘moderne’, stedelijke opvatting – die de mijne is, zeg ik er maar even bij – is er een grote behoefte aan uitgestrekte natuurgebieden, oorden van ruimte en rust en leefgebieden voor allerlei soorten, planten, insecten, reptielen, en bijvoorbeeld in de Pyreneeën, beren. Als er

keuzes gemaakt moeten worden wat betreft de beren dan moeten die maar in het nadeel uitvallen van de schapen en hun boeren, maar ook van de automobilist en de skiër. In het laatste geval is natuurlijk sprake van een veel wezenlijker en controversiëler keuze. De keuze is gauw gemaakt als het gaat om de bescherming van de natuur tegen de belangen van een betrekkelijk marginaal, traditioneel boerenbedrijf, laat staan de archaisch jacht. De keuze is lastiger als deze de stad zelf betreft en alles wat daarmee samenhangt aan bebouwing, industrie, verkeer, recreatie en ook moderne, grootschalige landbouw, een veel fun-

damentelere bedreiging voor de natuur. Onze ‘stedelijke cultuur’ is natuurlijk ook helemaal geen duidelijk gedefinieerd en afgerond geheel; zowel ons ‘verlangen naar de natuur’ als onze wens om comfortabel en ruim te wonen, in auto’s rond te rijden en bijvoorbeeld ’s winters massaal te gaan skiën, maken er deel van uit. En hoe de keuzes die met die tegengestelde belangen samenhangen uiteindelijk werkelijk zullen uitvallen is nog een open vraag. Maar als de natuur gered moet worden, beschermd tegen agrarische én stedelijke bedreigingen, dan zal de impuls daartoe ongetwijfeld vanuit onze stedelijke cultuur moeten komen, uit het stadse ‘verlangen naar de natuur’.

En dat ‘verlangen’ is dus onbepaald, heel divers gefundeerd en het neemt allerlei vormen aan. Veel is symboliek, veel mag gerust met scepsis worden gezien. Maar dat neemt niet weg dat bescherming, bevordering en ontwikkeling van natuur broodnodig zijn, willen we er

straks nog wat van over hebben – en wil de stad leefbaar blijven. Het stoppen van verdere afbraak van de natuur en van het uitsterven van nog altijd meer soorten moet onze prioriteit hebben.

Dus, of de wespen nu een eigen of een goddelijk recht van bestaan hebben of dat hun verdwijnen een symptoom is van een ziek milieu, een teken aan de wand of een verlies aan genetisch materiaal en een schakel in een ecosysteem waarvan we de gevolgen niet kunnen overzien – en stadse frats of niet – plaats houten weidepaaltjes (met schors)!

Literatuur

CBS, 2007. Inwoners stedelijk enlandelijk gebied. StatLine.

Egmond, P. van & M. Vonk (red.), 2007. Natuurbalans 2007. Milieu- en Natuurplanbureau.

Feddes, F.M., 1998. De week als ruimtelijk model. In: Fred Feddes, Rik Herengreen, Sjef Jansen, Rob van Leeuwen & Dirk Sijmons (red.), 1998. Oorden van onthouding; nieuwe natuur in verstedelijkend Nederland. Rotterdam. NAI Uitgevers.

Gastel, P. van, 1994. Beresporen; over mensen en beren in de Pyreneeën. Amsterdam. Het Spinhuis.

Goff, J. le, 1964. La civilisation de l'occident médiéval. Arthaud.

Goff, J. le, 1987. De cultuur van middeleeuws Europa. Amsterdam. De Wereldbibliotheek.

Harms, W.B., 1998. De toekomst met open armen; onzekerheid als bevrijding. In: Fred Feddes, Rik Herengreen, Sjef Jansen, Rob van Leeuwen & Dirk Sijmons (red.), 1998. Oorden van onthouding; nieuwe natuur in verstedelijkend Nederland. Rotterdam. NAI Uitgevers.

Jansen, S.R.J., 1998. Met facetogen bekeken. In: Fred Feddes, Rik Herengreen, Sjef Jansen, Rob van Leeuwen & Dirk Sijmons (red.), 1998. Oorden van onthouding; nieuwe natuur in verstedelijkend Nederland. Rotterdam. NAI Uitgevers.

Kerkstra, K., 1998. De blik van de architect. In: Fred Feddes, Rik Herengreen, Sjef Jansen, Rob van Leeuwen & Dirk Sijmons (red.), 1998. Oorden van onthouding; nieuwe natuur in verstedelijkend Nederland. Rotterdam. NAI Uitgevers.

LNV, 2006. Natuur en landschap op waarde geschat; wat is de economische waarde van natuur en landschap? Den Haag.

Pyrénées Magazine, 2006. Nr 106, juli-augustus. Toulouse. Milan Presse (cijfers en verdere gegevens over de Pyreneeëse beren).

Pyrénées Magazine, 2005. Nr 98, maart-april 2005. Toulouse. Milan Presse.

Thomas, K., 1983. Man and the natural world: changing attitudes in England 1500-1800. London. Lane.

Thomas, K., 1990. Het verlangen naar de natuur. Amsterdam. Agon.

